

Gode arbeidsplasser
HÅNDTERER
FARLIGE STOFFER

Rettslig ramme for farlige stoffer på arbeidsplassen

Viktige punkter

- Den europeiske union har et omfattende regelverk for å beskytte arbeidstakerne mot risikoen farlige stoffer på arbeidsplassen utgjør.
- Det mest relevante regelverket på EU-plan er arbeidsmiljødirektivet (rammedirektivet), direktivet om kjemiske agenser og direktivet om kreftframkallende og arvestoffskadelige stoffer. Disse direktivene og innarbeidingen av dem i nasjonal rett har som mål å redusere arbeidstakernes eksponering for farlige stoffer på arbeidsplasser.
- Regelverket på andre politikkområder bidrar også til å redusere risikoen ved farlige stoffer på arbeidsplassen, for eksempel EU-regelverket om kjemiske stoffer og blandinger, i tillegg til mer spesifikt regelverk om avfall, lagring og transport, både i EU og internasjonalt.
- En viktig utfordring er å sikre høy gjennomføringsgrad av regelverket i praksis, inkludert å følge prinsippet med å velge å innføre de mest effektive forebyggende tiltakene.

Gode arbeidsplasser håndterer farlige stoffer

Det europeiske arbeidsmiljøorganet (EU-OSHA) gjennomfører en felleseuropeisk kampanje i 2018–2019 for å fremme forebygging av risikoen ved farlige stoffer på arbeidsplassen. Målet er å redusere forekomsten av og eksponeringen for farlige stoffer på arbeidsplassene ved å øke bevisstheten om risikoene og effektive måter å forebygge dem på.

Utfordringen

Farlige stoffer er fortsatt en stor HMS-utfordring på arbeidsplassene. Effekten av eksponering for farlige stoffer kan være alt fra forbigående og milde helsemessige plager som hudirritasjon til alvorlige, akutte og kroniske sykdommer som kols, og potensielt dødelige sykdommer som asbestose og kreft.

Mange farlige stoffer er også brannfarlige eller eksplosive, noe som utgjør en ytterligere sikkerhetsrisiko. Videre er noen stoffer giftige, til og med dødelige, for eksempel gasser som utvikler seg i spillvann eller som lekker fra kjølesystemer.

Regelverkets virkeområde

Et omfattende EU-regelverk er på plass for å kontrollere og redusere risikoene for helse og sikkerhet på arbeidsplassen. Når det gjelder farlige stoffer, er de mest spesifikke og viktigste europeiske direktivene direktivet om kjemiske agenser (CAD) og direktivet om kreftframkallende og arvestoffskadelige stoffer (CMD). De grunnleggende HMS-kravene for et foretak er definert i arbeidsmiljødirektivet (rammedirektivet).

Det finnes enkelte spesifikke HMS-direktiver som for eksempel regulerer eksponering for asbest på arbeidsplassen eller fastsetter eksponeringsgrenser for visse stoffer. Andre direktiver har som mål å beskytte bestemte grupper, som ammende eller gravide ansatte, mot visse stoffer.

Du finner ytterligere informasjon om EU-regelverket på EU-OSHAs nettsted (<https://osha.europa.eu/en/safety-and-health-legislation/european-directives>) eller på nettstedet EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

EU's viktigste HMS-direktiver om farlige stoffer

Direktiv 98/24/EF (direktivet om kjemiske agenser, CAD) av 7. april 1998 om vern av helsa og tryggleiken til arbeidstakarar mot risiko i samband med kjemiske agensar på arbeidsplassen

Direktiv 2004/37/EF (direktivet om kreftframkallende og arvestoffskadelige stoffer, CMD) av 29. april 2004 om vern av arbeidstakarane mot risiko ved å vere utsett for kreftframkallende eller arvestoffskadelege stoff i arbeidet

Direktiv 89/391/EØF (arbeidsmiljødirektivet) av 12. juni 1989 om iverksetting av tiltak som forbedrer arbeidstakernes sikkerhet og helse på arbeidsplassen, også kalt rammedirektiv

Annet EU-regelverk om farlige stoffer

Direktiv 92/85/EØF (svangerskapsdirektivet) av 19. oktober 1992 om iverksetting av tiltak som forbedrer helse og sikkerhet på arbeidsplassen for gravide arbeidstakere og arbeidstakere som nylig har født eller som ammer

Direktiv 2009/148/EF (asbestdirektivet) av 30. november 2009 om vern av arbeidstakere mot farer ved å være eksponert for asbest i arbeidet

Det finnes også ulike direktiver om bindende og veiledende grenseverdier for eksponering i arbeidet
<https://osha.europa.eu/en/legislation/directives/exposure-to-chemical-agents-and-chemical-safety>

EU har også et kjemikalierregelverk og tilknyttede informasjonskrav som skal fremme helse og sikkerhet på arbeidsplassen, inkludert CLP-forordningen (om klassifisering, merking og emballering av stoffer og stoffblandinger). REACH-regelverket (registrering, vurdering og godkjenning av samt begrensninger for kjemikalier) har videre sikret tilgjengelig og omfattende informasjon om kjemiske stoffer på det europeiske markedet. I tillegg til dette regelverket kan stoffer og stoffblandinger bare brukes til angitte formål, og mange stoffer er underlagt bruksbegrensninger eller er helt forbudt.

Grunnleggende opplysninger og de viktigste helse- og sikkerhetskravene ved bruk av kjemikalier, må formidles til bedrifter gjennom sikkerhetsdatablader. Sikkerhetsdatablader er en av de viktigste informasjonskildene om stoffer og stoffblandinger, og de bør gi arbeidsgiverne all nødvendig informasjon for å utføre risikovurderinger, informere og lære opp ansatte og innføre hensiktsmessige tiltak for å redusere risiko.

Regelverk om bruk av kjemikalier

Forordning (EF) nr. 1907/2006 (REACH-forordningen) av 18. desember 2006 om **registrering, vurdering og godkjenning av samt begrensninger for kjemikalier (REACH)**. Regelverket om **sikkerhetsdatablader** er en **del av REACH-forordningen**, se avdeling IV artikkel 31–36

Forordning (EF) nr. 1272/2008 (CLP-forordningen) av 16. desember 2008 om **klassifisering, merking og emballering** av stoffer og stoffblandinger. Veiledning og utfyllende informasjon er tilgjengelig fra ECHA (Det europeiske kjemikaliebyrå): <https://echa.europa.eu/information-on-chemicals/cl-inventory-database>

Det finnes også annet regelverk som er relevant for farlige stoffer, for eksempel direktivene om avfall, elektrisk og elektronisk avfall, oppbevaring og transport av farlig gods og forebygging av større ulykker, i tillegg til regelverk som gjelder miljø eller bestemte produkter, for eksempel batteridirektivet (2006/66/EF).

Hvilke tiltak krever HMS-regelverket?

Grunnleggende

Rammedirektivet definerer de grunnleggende organisatoriske forutsetningene for HMS i bedrifter. Dette omfatter blant annet at ledelsen/eieren skal utpeke ansvarlige personer, at det utpekes HMS-ansvarlige eller verneombud og at disse får nødvendig opplæring og kursing, innføring av påbudte medbestemmelses- og samrådsprosesser, inkludert eventuelt påkrevde komiteer, opplæring og kursing av arbeidstakere og gjennomføring av obligatoriske risikovurderinger. Helt grunnleggende tekniske HMS-forutsetninger er regulert i et direktiv om minimumskrav til sikkerhet og helse på arbeidsplassen, f.eks. byggsikkerhet, brannsikkerhet, arbeidsområder, temperatur og ventilasjon (direktiv 1989/654/EØF av 30. november 1989 om minimumskrav til sikkerhet og helse på arbeidsplassen).

Utgangspunktet for og nøkkelen til risikoreduksjon og -forebygging er risikovurdering. Alle bedrifter i Europa må gjennomføre risikovurderinger i henhold til rammedirektivet.

Risikovurdering er det første og viktigste trinnet for risikoforebygging

Både EU-regelverket og medlemsstatenes lovgivning gjør det klart at risikovurdering på arbeidsplassen er en helt nødvendig forutsetning for vellykket forebygging. Spesielt for små og mellomstore bedrifter kan det være nyttig å dele opp risikovurderingsprosessen, slik at den blir mer håndterbar. En risikovurdering for farlige stoffer bør omfatte følgende sju trinn:

1. Det bør lages en fortegnelse over farlige stoffer på arbeidsplassen og som dannes i arbeidsprosesser, altså forbrenningsprosesser, dieseleksos i lagerbygg, bore- eller slipestøv (stein, tre, metall osv.), avgasser fra sveising eller lodding, nedbrytingsprodukter fra gjenvinnings- og avfallsanlegg osv.
2. Informasjon om spesifikke farer, f.eks. om kjemiske stoffer fra sikkerhetsdatablader og om prosessgenererte stoffer, bør innhentes (https://oshwiki.eu/wiki/Process-generated_contaminants).
3. Eksponeringen for identifiserte farlige stoffer bør vurderes ved å se på type, intensitet, varighet, hyppighet og forekomst av eksponering av arbeidstakere.
4. Det bør utarbeides en handlingsplan som angir alle tiltak som skal iverksettes, i prioritert rekkefølge, for å redusere risiko for arbeidstakerne. Den bør spesifisere av hvem, hvordan og innen når hvert tiltak bør gjennomføres. Muligheten for å fjerne eller erstatte stoffer må først vurderes.
5. Risikovurderingen bør også ta hensyn til arbeidstakere som eventuelt er spesielt utsatt. Tiltakene som er nødvendige for å beskytte dem, samt opplærings- og informasjonsbehov, bør angis. Videre kan arbeidstakere bli eksponert i forbindelse med utførelse av vedlikeholds- eller reparasjonsarbeid eller ved et uhell, for eksempel for mellomprodukter i en kjemisk produksjonsprosess som vanligvis er lukket.
6. Risikovurderingen bør revideres og oppdateres jevnlig.
7. Virkningen av de forebyggende tiltakene og forbedringer av dem bør vurderes og om nødvendig revideres.

Gratis interaktive e-verktøy for enklere risikovurdering:

E-verktøyet for Gode arbeidsplasser håndterer farlige stoffer: EU-OSHAs brukervennlige, interaktive verktøy, laget for å hjelpe arbeidsplassene med å håndtere farlige stoffer <https://eguides.osha.europa.eu/dangerous-substances>

OiRA: EU-OSHA tilbyr et nettbasert verktøy for risikovurdering for ulike bransjer og yrker – det dekker mange områder, inkludert risikoer ved farlige stoffer (på flere språk) <https://oiraproject.eu/oir-tools>

COSHH Essentials: fra det britiske arbeidstilsynet (HSE – Health and Safety Executive) (på engelsk) <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials/coshh-tool.htm>

EMKG: fra Det tyske føderale instituttet for helse og sikkerhet på arbeidsplassen (BauA) (på engelsk og tysk) http://www.baua.de/en/Topics-from-A-to-Z/Hazardous-Substances/EMKG/EMKG_content.html

KemiGuiden: fra Prevent i Sverige (på svensk og dansk) www.kemiguide.se; www.kemiguide.dk

SEIRICH: fra Frankrikes nasjonale institutt for helse og sikkerhet (INRS) (på fransk) <http://www.inrs.fr/publications/outils/seirich.html>

Stoffenmanager: fra et nederlandsk konsortium – basisversjonen er gratis tilgjengelig (på seks språk) <https://stoffenmanager.nl>

Tiltak som innføres etter fareidentifikasjon og risikovurdering

Det europeiske HMS-regelverket fastsetter et "hierarki" av tiltak som skal forhindre eller redusere arbeidstakeres eksponering for farlige stoffer (artikkel 6 i direktivet om kjemiske agenser). Denne "prioriterte rekkefølgen" – som det kalles i direktivet – er også kjent som STOP-prinsippet:

S = erstatning (substitution) (dekker også fullstendig fjerning av et farlig stoff)

T = teknologiske tiltak

O = organisatoriske tiltak

P = personlige beskyttelsestiltak.

Generaldirektoratet for sysselsetting, sosiale spørsmål og inkludering har publisert en veiledning om minimalisering av kjemisk risiko for arbeidstakeres helse og sikkerhet gjennom erstatning ⁽¹⁾.

Hvis et stoff eller en prosess ikke kan fjernes eller erstattes, kan eksponeringen forebygges eller reduseres ved teknologiske eller organisatoriske tiltak, som for eksempel:

- lukking eller innkapsling av operasjonen/prosessen for å unngå utslipp, f.eks. fra åpne rengjøringsbad
- teknologiske løsninger som minimaliserer konsentrasjonen i eksponeringssonen, f.eks. dypping i stedet for spraying eller bedre ventilasjon
- organisatoriske tiltak som å minimalisere antall arbeidstakere som eksponeres ved hjelp av et bedre skille mellom arbeidsområder, eller minimalisering av eksponeringens varighet og intensitet.

I noen medlemsstater er praktisk informasjon om utprøvd kontrollteknikker tilgjengelig for vanlige arbeidsoperasjoner som fylling, pumping, boring, sliping og sveising (som rådgivende dokumenter eller veiledningsdokumenter) ⁽²⁾.

Hvis disse tiltakene ikke kan iverksettes, er det siste alternativet å bruke hensiktsmessig personlig verneutstyr (PVU). PVU skal være utformet slik at det beskytter arbeidstakeren mot eksponering med et "optimalt beskyttelsesnivå". PVU skal være ergonomisk og godt vedlikeholdt. Det finnes en egen EU-forordning om PVU (forordning (EU) 2016/425 av 9. mars 2016 om personlig verneutstyr og om opphevelse av direktiv 89/686/EØF).

Medlemsstater og nasjonal lovgivning

Når EU utsteder direktiver, har medlemsstatene rett til å ta med ytterligere, mer detaljerte eller strengere bestemmelser om vern av arbeidstakere, for eksempel begrensninger på bruk av visse arbeidsprosesser, ettersom de tilsvarende EU-direktivene ofte bare fastsetter minstekrav eller generelle bestemmelser.

Som en følge av dette er mange av detaljbestemmelsene om håndtering av farlige stoffer i HMS-sammenheng fastsatt i nasjonale forskrifter. Det anbefales derfor på det sterkeste at man **søker å avklare kravene i relevante nasjonale forskrifter** når det gjelder bruk og håndtering av farlige stoffer på arbeidsplassen.

STOP-prinsippet et hierarki av forebyggende tiltak:

Ytterligere opplysninger

Du finner ytterligere opplysninger om farlige stoffer på arbeidsmiljøorganets nettsted: <https://osha.europa.eu/en/themes/dangerous-substances>

¹ <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c94c5caf-fca6-498e-8dff-f75c6e20147f>

² Se HSE i Storbritannia for rådgivende dokumenter: <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials>